

BEATA KOLARZ (Gdańsk)

Nauka prawa w Gdańsku

Dzięki bogatemu dorobkowi wielu uczonych, Gdańsk w dziedzinie nauki prawa zajmował w kraju, szczególnie w okresie od XVI do XVIII wieku, pozycję wybitną, a niekiedy pierwszoplanową. Miały na to wpływ różne czynniki społeczne, polityczne i gospodarcze. Do najważniejszych z nich można zaliczyć ożywienie handlu z obcymi państwami, które zmuszało do dobrej znajomości prawa międzynarodowego, prawa narodów, morskiego i cywilnego. Poza tym szybkie powiększanie się dobrobytu mieszczaństwa gdańskiego powodowało wzrost ambicji intelektualnych, wyjazdy synów mieszczan do zagranicznych ośrodków uniwersyteckich, gdzie wstępowali głównie na wydziały prawa i stykali się z najnowszymi koncepcjami filozoficznymi, społecznymi i naukowymi, przenosząc je na grunt rodzimy. Wreszcie rozwój nauczania prawa łączył się w Gdańsku również z zapotrzebowaniem na wykwalifikowaną kadrę administracji miasta, która wymagała w większości wykształcenia prawniczego.

Ważną rolę w zdobywaniu wiedzy prawniczej odegrała między innymi Biblioteka Rady Miejskiej¹, powstała w roku 1596 w Gdańsku, która przetrwała do dziś pod nazwą „Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk”. Biblioteka ta kształtowała zainteresowania naukowe, służyła pomocą podczas studiów i umożliwiała poznanie najwybitniejszych dzieł, również prawniczych.

Decydującą jednak rolę w kształtowaniu prawników gdańskich odegrało Gdańskie Gimnazjum Akademickie². Była to jedna z najstarszych szkół protestanckich w Polsce. Gimnazjum Gdańskie powstało w 1558 roku jako cztero-

¹ Por. J. Jabłońska-Bonca, *Akademicka nauka prawa w Gdańsku (1603–1810)*, w: *Gdańskie Studia Prawnicze*, t. I, 1997, s. 58.

² Ogólnie o Gimnazjum Akademickim T. Hirsch, *Geschichte des Akademischen Gymnasium in Danzig* (Schulprogramme de Städt Gymnasiums) 1837. B. Schulz, *Das Danziger Akademische Gymnasium in Zeitalter der Aufklärung*, ZWG, Danzig 1941. Por. też: K. Kubiak, L. Mokrzeci, *Trzy wieki nauki gdańskiej (Szkice z dziejów XVI–XVIII wieku)*, Gdańsk 1969, s. 30.

klasowy partykularz (*Schola particularis*), który w 1580 roku został przekształcony na Gimnazjum Akademickie, dzięki wzrostowi poziomu nauczania i wzmocnieniu organizacyjnemu. Dodano dwie klasy akademickie³ (pryma i sekunda) z 4-letnim programem nauczania, a w XVIII wieku nawet 5-letnim. W siedmiu utworzonych katedrach wykładano: teologię, prawo z historią, poetykę wraz z wymową, języki orientalne, filozofię, matematykę i medycynę. Oddzielną Katedrą Prawa i Historii powstała w 1603 r. Profesor wykładający prawo i historię nosił tytuł *Iuris et historiarum professor publicus ordinarius* i pełnił funkcję inspektora oraz zarządzającego palatium, czyli bursą studencką.

Założenia programowe Gimnazjum Akademickiego w organizacji klas niższych były zbliżone do szkolnictwa parafialnego. Kładły one główny nacisk na wychowanie młodzieży w duchu religii protestanckiej, wyrobienie wzniosłych zasad etycznych, zaznajomienie z kulturą i literaturą antyku oraz udoskonalenie umiejętności krasomówczych. W klasach wyższych uwzględniano także pewne dyscypliny praktyczne, a mianowicie medycynę, matematykę i prawo, które przygotowywały uczniów do pracy zawodowej w handlu, administracji, sądownictwie i innych dziedzinach życia. Prawo, podobnie jak historię, wykładano w dwóch najwyższych klasach akademickich: sekundzie i prymie. Podstawową metodą zajęć w sekundzie był wykład połączony z dyktowaniem dyspozycji lub notowany samodzielnie przez uczniów, jak również lektura wybranych tekstów z objaśnieniami nauczyciela. W prymie stosowano również metodę ćwiczeń, która polegała na udziale w dyskusji na zadany temat. Uczniowie publicznie referowali wybrane problemy, inni zaś starali się zakwestionować ich tezy.

Uroczysty charakter miały egzaminy promocyjne, które odbywały się publicznie i trwały przez kilka dni, gdzie uczniowie przed zespołem profesorów odpowiadali na zadawane pytania. Jeżeli był to egzamin końcowy dodatkowo abiturient wygłaszał publicznie przygotowaną przez siebie rozprawę naukową w obecności profesorów, a także zaproszonych gości, którymi byli najczęściej członkowie Rady Miejskiej.

Dorobek profesorów i uczniów jest znany głównie z licznych przemówień, rozpraw i dysput, jakie opublikowano w XVI–XVIII wieku. Obejmowały one wszystkie najważniejsze działy tej nauki. Wypowydano się na temat teorii i historii prawa oraz poszczególnych dziedzin prawa międzynarodowego, cywilnego i karnego, ukazywano ich wpływ na normowanie życia codziennego i regulowanie bieżących potrzeb.

Absolwenci Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego cieszyli się dobrą opinią z racji swego przygotowania naukowego i mogli kontynuować naukę na trzecim roku studiów ówczesnych uniwersytetów europejskich.

³ Szerzej na ten temat: B. Nadolski, *Memoriał Rektora Gimnazjum Gdańskiego Jakuba Fabriciusa z 1628 roku*, w: *Gdańskie Gimnazjum Akademickie. Księga pamiątkowa dla uczczenia 400 rocznicy założenia Gimnazjum Gdańskiego 1558–1958*. Wydawnictwo Morskie, Gdańsk, 1959, s. 246–248.

Na koniec rozważań o Gdańskim Gimnazjum Akademickim należałoby poświęcić kilka słów tym, którzy przyczynili się do rozwoju nauki prawa w Gdańsku.

Część profesorów tego Gimnazjum obejmowała w przyszłości wysokie godności kościelne lub świeckie, jak na przykład syndyków, pastorów czy burmistrzów. Niemal wszyscy tutejsi prawnicy byli wychowankami Gimnazjum. Atmosfera sprzyjająca działalności naukowej ściągała do Gdańska licznych uczonych, najczęściej z ośrodków uniwersyteckich w Polsce, Holandii i Niemczech. Ich znaczenie i pozycja w życiu miasta były poważne.

Działalność naukowa uczonych gdańskich w dziedzinach prawa jest dziś jeszcze mało znana, dlatego wymaga ona większej popularności wśród szerszego ogółu, jak również przypomnienia imion najbardziej zasłużonych twórców torujących drogę nowożytnej nauce prawa. Zjazd Katedr Historyczno-Prawnych poświęcony „Dziejom prawa i jego nauki” jest ku temu najlepszą okazją, szczególnie że ma on miejsce w momencie obchodów 1000-lecia miasta Gdańska.

Długi poczet prawników gdańskich otwiera Konrad z Byczyny⁴. Trudny do odtworzenia jest życiorys tego prawnika, patrząc na nazwisko dopatrywano się jego związku z rodziną Jana z Byczyny, notariusza miasta Legnicy. Ojciec dzielił się swoimi doświadczeniami z synem, co może świadczyć o dobrym przygotowaniu prawniczym Konrada z Byczyny. Badacze, którzy próbowali odtworzyć jego życiorys (między innymi W. Kętrzyński, R. Galle⁵) ustalili, że urodził się nie później niż w roku 1395, do Gdańska przybył w 1418 roku, gdzie w 1420 został pisarzem u boku syndyków – notariuszy Jana Losaka i Mikołaja Wrechta. W końcu roku 1422 został syndykiem w miejsce Jana Losaka. Od roku 1454 był on protokolektorem diecezji chełmińskiej, a przed rokiem 1437 otrzymał wikarię przy kościele N.M. Panny w Gdańsku. Całe swoje życie spędził w celibacie.

Można wyróżnić trzy kierunki działalności Konrada z Byczyny związane z kancelarią miasta Gdańska.

Pierwszy kierunek to działalność w ramach kancelarii Rady, gdzie uczestniczył w posiedzeniach Rady, protokołował jej postanowienia, dokonywał wpisów do ksiąg miejskich. Poza tymi czynnościami wchodzącymi w zakres obowiązków notariusza wprowadził pewne nowości, między innymi rejestr korespondencji, założył księgę wyborczą, w której dokonywano zapisów do roku 1520. Jest również autorem monitora Manuale notarii civitalis Danczk, w którym odnotowywano zadania kancelarii miejskiej.

Drugi kierunek działalności Konrada z Byczyny związany jest z organami sądownictwa miejskiego, konkretnie z Gdańską Ławą Miejską. W dotych-

⁴ E. Rozenkranz, *Konrad z Byczyny. Sylwetka prawnika gdańskiego średniowiecza*, Rocznik Gdański T. XXXVIII, 1978, z. 1.

⁵ W. Kętrzyński, *O narodowości polskiej w Prusach Zachodnich za czasów krzyżackich*, Kraków, 1874; R. Galle, *Konrad Bitschins Pädagogik*, Gotha 1905, s. XXI i n.

czasowych badaniach starano się wykazać współudział Konrada w redakcji „Obiegowego prawa chełmińskiego”, dzieła zawierającego wybór wyroków będących rezultatem działalności Gdańskiej Ławy Miejskiej i innych sądów z terenu Pomorza i Prus (np. Chełmna)⁶. Warto tu zaznaczyć, że między 1430 a 1432 rokiem Konrad z Byczyny został syndykiem miasta Chełmna, gdzie prowadził miejską księgę gruntową, ksiągą rajców, księgę przyjęć do prawa miejskiego.

Tekst „Obiegowego prawa chełmińskiego” tworzono w latach 1435–1454 dołączono do najstarszej gdańskiej „Księgi ławniczej”.

Trzeci kierunek działalności Konrada z Byczyny to jego dzieła prawnicze.

Działalność Konrada, dzięki jego uczestnictwu w posiedzeniach Rady, jest związana z odpisami z lat dwudziestych zwodu prawa morskiego z Damme i Lubeki. Sporządził on również spis orzeczeń Gdańskiego Sądu morskiego sprawowanego przez Radę. Dopatrywano się, jak już wcześniej wspomniałem, jego współudziału w tworzeniu „Obiegowego prawa chełmińskiego”. Przed rokiem 1450 powstała rozprawa Konrada z Byczyny *De vita coniugali*, dzieło o trwałych wartościach z zakresu etyki.

Przez większą część swojego życia pełnił obowiązki kapłańskie, był między innymi proboszczem w Prabutach i w Świeciu, a także wikariuszem w Chełmnie.

W ten sposób mogliśmy poznać sylwetkę znakomitego prawnika gdańskiego na polu jego działalności administracyjnej, badawczej i duszpasterskiej.

W zakresie nauki prawa nie można pominąć osiągnięć profesorów Gimnazjum Akademickiego. Do nich zaliczany jest Bartłomiej Keckermann (1572–1609)⁷, wybitny filozof, teolog i logik. Na przykładzie historii B. Keckermann ukazał właściwe metody pracy badawczej i sposoby korzystania ze źródeł. Przywiązywał on dużą uwagę do odpowiednio zorganizowanej o dobranej lektury dzieł politycznych, ustrojowych i historycznych, uważając iż mogą one bardzo wiele wnieść do wzbogacenia wiedzy i osobowości człowieka. Dlatego pisał między innymi: *Rzecz to pożałowania godna, że polityka specjalna została po wszystkich szkołach i akademiach zaniedbana i jest prawie zupełnie nieznana... W wyniku tego... nie jest młodzież należycie zaprawiana do służenia ojczyźnie radami, znalezienie bowiem zbawiennych*

⁶ M. Toeppen, *Das Danziger Schöffenchuch*, Program des Gymnasium zu Marienwerder 1878. Por. też: Z. Zdrójkowski, *Prawo chełmińskie. Powstanie, rozwój i jego rola dziejowa*, w: *Dzieje Chełmna i jego regionu* (zarys monograficzny), toruń 1969, s. 489.

⁷ Najpełniejsze omówienie życia i działalności Keckermanna znajdziemy w: B. Nadolski, *Poglądy na historię uczonego gdańskiego Bartłomieja Keckermann*, Rocznik Gdański, T. 17–18, 1958–1959, idem, *Życie i działalność naukowa uczonego gdańskiego Bartłomieja Keckermann*, Toruń 1961; W.H. van Zuylem, *Bartholmäus Keckermann, sein Leben und Wirken*. Inaugural – Dissertation zur Erlangung der doktorwürde, Leipzig 1934, s. 1–2; niektóre aspekty porusza również H. Kocot, *Nauka prawa narodów w Ateneum Gdańskim*, Wrocław 1965 i Ł. Kurdybacha, *Z dziejów pedagogiki arińskiej*, Warszawa 1958.

*rad zależy od szczególnie metodycznie wykształconej głowy i uporządkowania nie wzburzonego żadnym mieszanym pojęć sądu,... zależy dalej od dobrej znajomości ustroju własnej ojczyzny... Gdy trzeba dać jakieś rady Rzeczypospolitej Polskiej, trzeba ją porównać z republiką spartańską, rzymską, wenecką i innymi, a przez porównanie form, jakie w nich znajdujemy, możemy dać zbawienną radę Rzeczypospolitej Polskiej*⁸.

Dysputy przeprowadzane z uczniami wskazują na polityczne koncepcje zarówno zajęć w Gimnazjum, jak i pisarstwa Keckermanna. Odwołując się bowiem do wielu przykładów godnych naśladowania, dokonywał jednocześnie krytyki stosunków panujących w Polsce i wskazywał na drogi poprawy istniejącej sytuacji. Autor zmierzał bowiem do wyrobienia cech patriotycznych u młodzieży ukazując jej najbardziej wartościowe cnoty starożytnych ludów Grecji i Rzymu oraz podkreślając ich wysokie walory moralne i polityczne.

Keckermann stworzył w naukowym środowisku prawniczym Gdańska podstawową bazę teoretyczną, która umożliwiła rozwój wątku publicystycznego w nauce prawa narodów, prowadził rozważania związane z istotą wojny i pokoju, pochodzenia władzy, interesowały go zagadnienia prawa naturalnego i przyrodzonego. W tych rozważaniach wyprzedzał innych uczonych europejskich i torował drogę do późniejszych badań.

Wśród stosowanych metod dydaktycznych Keckermann wyróżnił głównie wykłady i lekturę tekstów. Podkreślał, że podczas wykładów można realizować najbardziej właściwe metody nauczania i dlatego cenił je wyżej niż czytanie wyjątków z różnych dzieł, dobieranych niekiedy dość przypadkowo. Pragnął także wyraźnie rozgraniczyć w umysłach młodzieży reguły dotyczące jakiegoś zagadnienia, od własnych lub referowanych komentarzy, stanowiących ich ilustrację i rozwinięcie. Był przeciwnikiem ograniczania materiału do znajomości samych tylko praw i ścisłych definicji uważając, że zawsze należy je podawać w oparciu o fakty wyjaśniające bliżej rozważane kwestie.

Osobowość Keckermanna górowała nad pozostałymi profesorami Gimnazjum, a efekty jego prac wytyczały drogi ich późniejszej działalności.

Po śmierci Keckermanna całość wykładów z historii prawa przejął Piotr Bruncov⁹. Był on autorem pierwszych rozpraw z lat 1612–1617, które dotyczyły prawa rzymskiego. Urodził się w Arnswaldzie, kształcił się od roku 1590 w Gimnazjum Akademickim. Katedrę prawa i Historii objął w roku 1603 i wykładał na niej do 1619 roku. Zmarł 17 marca tegoż roku i został pochowany w Gdańsku. Bruncov pełnił również funkcję inspektora Gimnazjum i używał po raz pierwszy tytułu *Iuris et historiarum professor publicus ordinarius*.

⁸ B. Keckermann, op. cit. (tłum. za B. Nadolski, *Poglądy na historię...*, t. 17, s. 254).

⁹ P. Bruncova – życie i działalność naukowa została opisana m.in. przez L. Mokrzeckiego w: *Kształtowanie się dyscypliny historycznej w Gdańskim Gimnazjum Akademickim*, s. 150. Por. też: J. Jabłońska-Bonca, op. cit., s. 60; J. Dmowski, *Nauczanie prawa rzymskiego w Gdańsku od XVII do XIX wieku*, w: *Gdańskie Studia Prawnicze*, t. I, 1997, s. 64.

Następcą Bruncova był Krzysztof Riccius (1590–1643)¹⁰. Urodził się on w Szczecinie, uczęszczał do tamtejszego Gimnazjum, a następnie studiował prawo, filozofię i filologię w Rostocku, Wittenberdze, Jenie, Strasburgu i Leuven, uzyskując stopień licencjata prawa. Podczas pracy w Gdańsku Riccius odbył dłuższą podróż naukową do Francji, Anglii, Belgii i Niemiec, skąd powrócił w 1635 roku z uzyskanym stopniem doktora praw. Wykładał w Gimnazjum Akademickim do roku 1638, następnie objął funkcję syndyka. Zmarł 28 IV 1643 r. w Gdańsku.

Riccius rozpoczyna szereg znakomitych nauczycieli Katedry Prawa i Historii, którzy podjęli własne, szeroko zakrojone badania nad problematyką historii ustroju ze szczególnym uwzględnieniem dziejów Polski. Był także kontynuatorem koncepcji nauczania historii w powiązaniu z polityką i prawem. Od 1632 r. poświęcał on coraz więcej uwagi w swoich wykładach historii i prawodawstwu polskiemu. Riccius położył nacisk na znajomość obowiązujących praw i ustaw, problematykę polityczną, kwestię udziału poszczególnych klas społecznych w rządach krajem itd. Uczniowie Gimnazjum Gdańskiego dość dokładnie poznawali powyższe zagadnienia i niewiele szkół w Polsce mogło się w owym czasie poszczycić tak szczegółowym studium historii i prawodawstwa krajowego.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że w okresie profesury Ricciusa nie istniało jeszcze ściśle rozgraniczenie pomiędzy nauką prawa i historii. Riccius starał się zagadnienia ściśle prawnicze rozpatrywać na szerokim tle historycznym. Dlatego obok Instytucji Justyniana wykładał dzieje polityczne poszczególnych państw, pragnąc w ten sposób ułatwić uczniom zrozumienie i utrwalenie wielu istotnych kwestii.

Riccius położył również nacisk na poznanie dziejów Polski. Uważał bowiem, że dobra znajomość historii Gdańska i jego stosunków z Polską, jak również wiedza o przeszłości całego kraju, jest rzeczą niezbędną dla obywateli. Ożywione kontakty polityczne i gospodarcze wymagają, by ludzie mający w przyszłości współdecydować o kierunkach rozwoju miasta i handlu dobrze poznali historię, zwyczaje i przepisy prawa.

W nauce prawa narodów Riccius uwzględniał poglądy Hugona Grotiusa, autora dzieła *O prawie wojny i pokoju trzy księgi*¹¹.

Osiągnięcia naukowe Ricciusa w połączeniu z założeniami prowadzonej pracy dydaktycznej stawiają go w rzędzie czołowych reprezentantów prawa i historii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim.

Nie można jednak pominąć pracy innych profesorów, których działalność stanowi istotny wkład do nauczania prawa w Gimnazjum Akademickim w Gdańsku.

¹⁰ K. Kubik, L. Mokrzecki, op. cit., s. 59. Por. też: J. Jabłońska-Bonca, op. cit., s. 60; J. Dmowski, op. cit., s. 64.

¹¹ Patrz też K. Kocot, op. cit., s. 72 i n.

Interesującą postacią był również prawnik pierwszej połowy XVII wieku, gdańszczanin Piotr Oelhaf (1599–1654)¹². Przed objęciem Katedry studiował w Toruniu, Rostocku i Królewcu oraz wydał szereg prac naukowych. Poruszał w nich problematykę prawno-polityczną, zajmował się sprawami paktów i umów międzynarodowych, kwestią neutralności państw oraz formą rządów, której poświęcił między innymi rozprawę pt. „Zarys polityki ogólnej”. W innych traktatach podkreślał znaczenie prawa dla rozwoju handlu wewnętrznego i międzynarodowego.

Spośród uczniów Piotra Oelhafa najbardziej znane są nazwiska Jana Nixdorffa (1625–1697)¹³ i Eliasza Konstantego Schrödera (1625–1680)¹⁴.

Jan Nixdorff nie był profesorem Gimnazjum Gdańskiego, ale był świetnym znawcą problematyki związanej z polskim procesem egzekucyjnym i karnym oraz autorem prac z tego zakresu. Jego zainteresowania skierowane były również na sądownictwo Prus Królewskich. Pełnił funkcję obrońcy przy Trybunale Koronnym w Lublinie i Piotrkowie.

Z kolei Elias K. Schröder omówił prawa i przywileje Gdańska na tle przepisów obowiązujących w całym kraju w swoim dziele pt. *Prawo publiczne gdańskie z 1647 r.* Pozostało ono w rękopisie z powodu poglądów Schrödera, który był rzecznikiem organiczenia władzy patrycjatu poprzez zwiększenie uprawnień królewskich.

Zarówno Jan Nixdorff, jak i Elias K. Schröder uzyskali za swoje zasługi tytuły sekretarzy królewskich.

Joachim Hoppe (1656–1712)¹⁵ to następny z profesorów gimnazjum zasługujący na naszą uwagę. Oprócz pełnienia funkcji profesora był również syndykiem, a następnie burmistrzem Gdańska. Jego najbardziej znanym dziełem jest *Examen institutionum impericalium* z 1684 r., w którym przedstawiał koncepcję prawa cywilnego opartego na prawodawstwie rzymskim i aktualnych potrzebach. Dzieło to stało się podręcznikiem na wielu uniwersytetach (Frankfurcie n. Odrą, Królewcu) oraz w Gimnazjum Prus Królewskich.

Z nauką prawa w Gdańsku związany jest również Jan Schultz-Szulecki¹⁶ (1662–1704). Wprowadził on do programu nauczania w Gimnazjum prawo międzynarodowe i jako pierwszy propagował w Polsce szkolną naukę prawa narodów. Pierwszy krok zmierzający do nowożytnego zastosowania doktryny

¹² J. Jabłońska-Bonca, op. cit., s. 60. Por. też J. Dmowski, op. cit., s. 64.

¹³ L. Pauli, *Jan Nixdorff (1625–1697) pisarz prawa procesowego*, Warszawa 1957. Por. też J. Dmowski, op. cit., s. 65.

¹⁴ S. Matysiak, *Elias Konstanty Schröder. Gdański prawnik i sekretarz królewski z XVII w.*, CPH, t. VI, 1954, z. 1 s. 163 i n. Patrz też S. Salmonowicz, *Gotfryd Lennich – historyk i prawnik. Szkic do portretu uczonego*, CPH, t. XLII, 1990, z. 1–2, s. 120–121.

¹⁵ L. Mokrzejcki, *Joachim Hoppe*, w: *Zasłużeni ludzie Pomorza Nadwiślańskiego XVII wieku*, t. XIV, 1982, s. 104. Por. też K. Kubik, L. Mokrzejcki, op. cit., s. 62.

¹⁶ L. Mokrzejcki, *Jan Schultz-Szulecki (1662–1704). Prawniki i historycy pomorski*. „Zapiski Historyczne”, t. XXXVIII, 1973, z. 1. Por. L. Mokrzejcki, *Jan Schültz-Szulecki w: Zasłużeni ludzie... s. 189.*

prawa narodów dla obrony interesów kraju stanowił jego traktat pt. *De Polonia nanquam tributaria (O lennej niezawisłości Polski)*¹⁷ z 1694 r. Traktat ten był bardzo dobrze znany w kręgu uczonych w Europie, przynosząc autorowi uznanie, nobilitację i przydomek „Szulecki” z rąk Jana III Sobieskiego w 1695 r.¹⁸ W swoich rozprawach pragnął także Jan Schultz-Szulecki stworzyć podstawy doktryny międzynarodowego, publicznego prawa morskiego. Był profesorem, a nawet rektorem Akademii we Frankfurcie n. Odrą, gdzie akcentował swą polskość i używał szlacheckiego nazwiska.

Znakomitym prawnikiem był Samuel Fryderyk Willenberg (1663–1748)¹⁹. Zajmował się zagadnieniami prawa rzymskiego, prawa natury i narodów. W 1709 r. wydał podręcznik prawa narodów. Starał się w nim uzasadnić potrzebę ograniczenia wpływów prawa rzymskiego na rzecz ideologii prawa natury i narodów, która powinna być według Willenberga podstawą wychowania i wykształcenia młodzieży w Gdańsku. Swoje rozprawy poświęcał również problematyce prawa morskiego.

Działalność naukowa Willenberga trwała w Gdańsku niemal przez całą epokę saską.

Najznakomitszym obok S.F. Willenberga i J. Schultza-Szuleckiego prawnikiem i historykiem tego okresu w Gdańsku był niewątpliwie Gotfryd Lengnich (1689–1774)²⁰. Pisał o nim Stanisław Estreicher: „Myśląca twarz, bystre oczy pod krzaczastymi brwiami, włosy skryte pod ufryzowaną po angielsku peruką, postać przysadkowata, strój bogaty, ale poważny, przystający profesorowi i syndykowi wielkiego miasta Gdańska”²¹.

Urodził się 4 XII w Gdańsku. Miał 13 lat, kiedy został wysłany do Gniewa w celu opanowania języka polskiego. Następnie był uczniem Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego. Studiował prawo, historię i retorykę na Uniwersytecie w Halle. Tam w 1712 roku został licencjatem prawa, a w 1713 r. doktorem prawa. Znał dużo języków obcych, poza polskim – niemiecki, grekę, łacinę, francuski i włoski.

Po powrocie do Gdańska w 1718 r. Lengnich zaczął wydawać „Polnische Bibliothek” (Bibliotekę Polską) – pierwszy periodyk historyczny na terenie Polski, który poświęcony był wybranym zagadnieniom z dziejów Polski.

W 1737 ożenił się i miał dwie córki, jedna z nich zmarła w młodym wieku. W 1738 r. podjął się edukacji trzech synów Stanisława Poniatowskiego w zakresie prawa i historii.

¹⁷ H. Grajewski, *Jan Schultz – Szulecki i jego Tractatus historico-politicus de Polonia nanquam tributaria*, Łódź 1964.

¹⁸ L. Labuda, *O nobilitacji Jana Schultza-Szuleckiego, historiografa króla Jana Sobieskiego w 1695 r.*, Rocznik Gdański, t. XXXIII, 1973, z. 2.

¹⁹ Por. K. Kocot, op. cit., passim. Patrz też: J. Jabłońska-Bonca, op. cit., s. 61.

²⁰ S. Salomonowicz, op. cit., s. 81–125 i tam zawarta literatura. Patrz też B. Ogonońska, *pisma drukowane Lengnicha w zbiorach polskich. Zarys bibliograficzny*, „Rocznik Gdański”, t. XXXVIII, 1978, z. 1, s. 211–228.

²¹ Cyt. za S. Estreicher, „Wiadomości Literackie” nr 32 za 1939 r.

Wśród rozpraw prawniczych Lengnicha znajdują się między innymi *Ius publicum Regni Poloniae* (*Prawo publiczne Królestwa Polskiego*) traktat powstały w latach 1742–1746, mający charakter podręcznika polskiego prawa konstytucyjnego. Składał się on z 4 ksiąg. Księgę pierwszą stanowiły m.in. wywody o prawie pospolitym Królestwa Polskiego, o źródłach prawa, paktach, konwentach, traktatach itd. Księga druga związana była przede wszystkim z pozycją króla w państwie. Księga trzecia mówiła o stanach państwa i urządach oraz o prerogatywach szlacheckich. Natomiast księga czwarta poświęcona była szlacheckiemu systemowi parlamentarnemu, władzy sądowej, polityce zagranicznej itp.

Inne dzieła lengnicha to: *Ius publicum Prussiae Polonae* (*Prawo publiczne Prus Królewskich*), *Ius publicum civitatis Gedanensis* (*Prawo publiczne miasta Gdańska*). Dzieła te przedstawiały prawodawstwo Polski i Prus oraz zagadnienia z historii ustroju. Były one zaliczane do najcenniejszego dorobku nauki polskiej.

W 1749 r. Lengnich przejął Katedrę Historii i Prawa po profesorze Willenbergu i został również inspektorem gimnazjalnym. Od 1750, po rezygnacji z profesury w Gimnazjum Akademickim, objął urząd syndyka miejskiego w Gdańsku. 28 kwietnia 1774 r. Gotfryd Lengnich zmarł po ciężkiej chorobie.

Kolejnym profesorem Gimnazjum Akademickiego był Michał Krzysztof Hanow (1695–1773)²².

Urodził się 18 XII 1695 r. w miejscowości Samborsko koło Szczecinka. Do szkoły uczęszczał w Gorzowie Wielkopolskim, skąd w 1714 roku uciekł przed służbą w wojsku pruskim do Gdańska. Tu uczęszczał do Gimnazjum Akademickiego. Ciężka choroba (febra), jaką przebył w 1717 r. pozbawiła go całkowicie pamięci i na okres kilkunastu miesięcy zmusiła do bezczynności. Po wyzdrowieniu w 1718 r. podjął studia w Wittenberdze, a następnie na uniwersytecie w Lipsku studiował kilka wydziałów: filozoficzny, teologiczny, matematyczny, medyczny, prawny i filologii romańskiej. Po powrocie do Gdańska oddał się całkowicie pracy naukowej w Gdańskim Gimnazjum Akademickim. W 1727 r. objął Katedrę Filozofii oraz kierownictwo Biblioteki Rady Miejskiej. Główną tematyką jego długoletnich, bo prawie przez 46 lat (1737–1773) prowadzonych wykładów, były zagadnienia z dziedziny prawa natury oraz logiki. Rezultatem dużego wysiłku badawczego stała się praca monograficzna dotycząca interpretacji prawa chełmińskiego *Ius Culmense ex ultima revisione*. Dzieło to doczekało się dwóch gdańskich wydań. Pierwsze ukazało się w 1745 roku, drugie ulepszone i poszerzone w 1767 r.²³. Znacze-

²² M. Borzestowski, *Michał Krzysztof Hanow, historyk i wydawca prawa chełmińskiego*, w: *Studia Culmensia Historico-Iuridica*, Księga pamiątkowa 750-lecia prawa chełmińskiego, pod red. Zbigniewa Zdrójkowskiego, t. I, 1990, s. 411–446.

²³ M. Hanow, *Ius Culmense*, 1767, fol. 7. Por. Z. Zdrójkowski, *Zarys dziejów praw chełmińskiego 1233–1862, Studium z okazji 750-lecia wydania przywileju chełmińskiego oraz lokacji miast Chełmna i Torunia*, Toruń 1983, s. 76.

nie tego dzieła polegało głównie na wydrukowaniu rewizji toruńskiej praw chełmińskiego z 1594 r. wraz z obszernym komentarzem. Ponadto przed tekstem rewizji zamieszczono historię tego prawa.

Dorobek naukowy Hanowa obejmuje 60 małych rozpraw drukowanych, napisanych po łacinie oraz 57 w języku niemieckim, a dotyczących filozofii, teologii, prawa, geometrii, meteorologii oraz historii²⁴.

W roku 1771 z powodu choroby zrezygnował ze wszystkich zajmowanych stanowisk i przekazał testamentem cały swój majątek, w skład którego wchodzi także bardzo wartościowy księgozbiór, Gimnazjum Akademickiemu w Gdańsku. Zmarł dwa lata później 22 IX 1773 r. i został pochowany na cmentarzu ewangelickim w Gdańsku.

Reasumując należy stwierdzić, że Hanow to postać nieprzeciętna, odznaczająca się różnorodną działalnością, a mianowicie jako profesor – wychowawca, profesor – przedstawiciel różnych kierunków wiedzy i wreszcie jako aktywny działacz na terenie Towarzystwa Przyrodniczego powstałego w 1743 r. oraz organizator badań naukowych.

Innym z zasłużonych działaczy naukowych, pracujących czynnie również w Towarzystwie Przyrodniczym był Daniel Gralath (1739–1809)²⁵.

Urodził się w Gdańsku, studiował prawo na uniwersytecie w Halle oraz w Magdeburgu. Po ukończeniu studiów prawniczych kontynuował studia z zakresu dyscyplin przyrodniczych w Holandii i Paryżu. Po powrocie do Gdańska w 1763 r. powierzono mu stanowisko burmistrza miasta. W 1764 r. objął Katedrę Prawa i Historii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim wraz z funkcją inspektora. Na stanowisk tym pozostał 45 lat. Był rzecznikiem hasła Oświecenia²⁶. Występował w obronie praw Polski w czasach kiedy upadał jej byt i niepodległość.

W swojej rozprawie z 1773 r. o przedawnieniu uzasadniał, iż królowie polscy mieli bezsporne prawa do Pomorza i dlatego dokonany zabór jest jawnym łamaniem wszelkich ustaw, pisząc *Jako patriotyczni obywatele pragniemy wyrazić życzenie, by wnikliwi i wpływowi mężowie stanu podjęli moralne badania w tej sprawie, aby wieczne zasady natury nie mogły być obalane przez arbitralnie przyjmowane zasady państwowe. Jako chrześcijanie pragniemy w końcu błagać Boga o pomoc, by słabszy nie był uciskany, by nie dane było przemocy panować*²⁷.

²⁴ Dorobek naukowy M.K. Hanowa zawiera *Laudatio Michaelis Christophori Hanovii cum vita illius Gottl. Wernsdorffio auctore edita a Joanne Daniele Titio*, Wittenbergae 1776. Jest to mowa pogrzebowa ku czci Hanowa wraz z opisem jego życia i działalności pióra G. Wernsdorffa, a wydał ją drukiem siostrzeniec Hanowa, Daniel Tietz.

²⁵ L. Mokrzecki, *Daniel Gralath Młodszy*, Wybitni Pomorzanie XVIII wieku, Wrocław 1983, s. 62. Por. *Altpreussische Biographie*, hrsg. von Ch. Krollmann, Bd. 1, s. 228.

²⁶ O D. Gralathcie i znaczeniu jego prac jako „kroku naprzód w metodzie badań historycznych” i dążeniu „do realizacji oświeceniowych postulatów wiedzy historycznej” por. S. Salmonowicz, *Kryształ Bogumił Steiner (1746–1814) toruński prawnik i historyk*, Toruń, 1962, s. 64.

²⁷ Cyt. za K. Kubik, i L. Mokrzecki, op. cit., s. 65.

W 1799 r. Gralath został rektorem Gimnazjum i pełnił tę funkcję do roku 1809. Był pierwszym i zarazem ostatnim rektorem z fakultetu prawnego. W 1810 r. zlikwidowano Katedrę Prawa i Historii w Gdańskim Gimnazjum Akademickim.

Takie postacie profesorów, jak B. Keckermann, P. Bruncov, K. Riccius, P. Oelhaf, J. Hope, J. Schultz-Szulecki, S.F. Willenberg, G. Lengnich, M.K. Hanow, D. Gralath – to przykład prawdziwych ludzi nauki o szerokich nowoczesnych horyzontach. Ludzi tych pociągały bez reszty prace odkrywcze, a żywiołem ich była walka o prawdę naukową i wolność jej badania. Profesorowie Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego spełniali ważną rolę w dziedzinie popularyzacji wiedzy prawniczej na terenie Gdańska. Wiedzę tę propagowali wśród młodzieży gimnazjalnej oraz starszego społeczeństwa gdańskiego poprzez między innymi wykłady, odczyty czy pogadanki. Społeczeństwo to zainteresowane badaniami naukowymi wiązało się z przedstawicielami nauki prawa zarówno w Polsce, jak i z zagranicy, przyczyniając się tym samym do wymiany poglądów naukowych, jak również rozławienia imienia Gdańska jako ośrodka nauki.

